

¹Сулейман Аккуш, *Н.К. Абдуллаев

Сакарія Университеті,
Түркия, Сакарія қ.
*E-mail: nurik_abd@mail.ru

МАЗХАБТАР ТАРИХЫНЫҢ АЛҒАШҚЫ ҒАЛЫМДАРЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ЕҢБЕКТЕРІ

Мазхабтар тарихының алғашқы сүйенетін авторлары, һижри III-IV ғасырлардан бастау алады. Бұл жұмысты жазу барысында Ислам Мазхабтар Тарихы саласындағы алғашқы еңбектер пайдаланылды. Ғалымдардың еңбектеріндегі ұстанған әдістерінің бөлектігі және еңбектеріндегі қарастырған мәселелері қаралды. Әрқайсысы әр қандай әдіс тәсілдер ұстанған. Бұнымен бірге үмметтің «жетпіс үш» тармаққа бөлінуі турасындағы хадисті негізге ала отырып жазылды. Мазхабтар тарихының алғашқы ғалымдары бұл хадиске кейбірі сүйенсе, кейбірі мүлдем хадис жайында сөз қозғамаған. Алайда Ислам Пайғамбарының дүниеден өтуінен кейінгі Ислам үмметінің арасында пайда болған түрлі ағымдар, мазхабтар, бағыттардың ортаға шығуы және олардың әрқайсысының түрлі көзқарастар ұстануын алғашқы ғалымдар өз еңбектерінде айқындап түсіндірген. Осылайша Мазхабтар Тарихы, осы мазхабтардың бөлінуін, сенім – ақида мәселесін, Ислам әлеміне саяси ықпалын, қоғамға әсерін зерттейді. Ислам Мазхабтар Тарихы ғылымын қазіргі күнде естісек те, негізгі еңбектер жайында көп естілмейді. Әрине Тұрар Түгелұлы мен Батырбек Тұрғанбекұлының «Мазхаб туралы таным» атты еңбегі, Смайыл Сейтбековтің «Мазхабтар тарихы» атты еңбегі, Сабри Хизметлидің «Мазхабтар тарихы» еңбегі және т.б. осы салаларды қамтиды. Сонымен қатар Мазхабтар тарихына байланысты ғылыми мақалалар да қазіргі күнде жазылууда. Осылайша Мұхаммед (с.а.с.) пайғамбарымыз дүниеден өткеннен кейін, әртүрлі пікірлердің ортаға шығуы, қоғамда әртүрлі көзқарастардың қалыптасуы, Ислам үмметінің түрлі бағыттарға бөлінуіне себеп болды. Мұсылмандардың жетпіс үш бағытқа бөлінуі турасындағы хадисі де осы мақалада қарастырылды.

Түйін сөздер: ислам, сүннет, мазхаб, ағым, бағыт, хадис, ақида.

Сулейман Аккуш, Абдуллаев Н.К.

Первые ученые истории мазхабов ислама и их труды

Первые учения об Истории Мазхабов берут свое начало с III-IV вв. по хиджре. В процессе этой работы были использованы первые труды ученых «История Исламских Мазхабов», рассматривались методы и решения, которых придерживались эти ученые. Каждый из них использовал свою методику. В то же время эти ученые в своих трудах использовали хадис о разделении уммы на семьдесят три направления. Некоторые ученые в своих трудах упирались на этот хадис, а некоторые в своих трудах не использовали и даже не упоминали этот хадис. В своих трудах они четко отобразили период деления уммы в течение, мазхабам и направлениям после Пророка Мухаммада. Также История Мазхабов рассматривает деление этих мазхабов, ихни догмы, влияние ислама на мировую политику, общество. Сейчас из истории Мазхабов о некоторых трудах мы знаем, а о некоторых мы не слышали. Конечно же, в этой сфере существуют труды на казахском языке Турара Тургелыұлы и Батырбека Тұрғанбекұлы «Знание о Мазхабов», Смаила Сейтбека «История Мазхабов», Сабри Хизметли «История Мазхабов» и т.д. Связи с этим в сфере Истории Мазхабов в наше время есть и написаны статьи. После смерти пророка Мухаммада (с.а.с.) в обществе появились разные взгляды, и эти разногласия привели к разделению Исламских уммы на разные направления. Также в этой статье рассматривается хадис о разделении уммы на семьдесят три направления.

Ключевые слова: Ислам, сунна, мазхаб, направления, хадис, ақида.

Suleiman Akus, Abdullayev N.

The first studies on Madhhabs histories and their works

The first studies on Madhhabs started to be published in III-IV centuries of Hijri and these initial works of the Islam Madhhabs History were used as a main source of this particular article. In this work we payed attention to the uniqueness of the methods of them and to the problems discussed in that scientific studies. The each applied different methods and approaches. Moreover, the Hadith about the divide of Ummah for "seventy three" was a base of this article. Some of the first scholars of the Islam Madhhabs History mentioned about the Hadith, but some did not at all. The reasons of appearance of different branches and stream of Islam and the formation of Madhhabs among Muslim Ummah once the Prophet Mohammed (S.A.W) passed away and why each of them possessed their own view or belief were discussed thoroughly by some of pioneer scholars of this realm. Thus, the Islam Madhhabs History researches the separation of Madhhabs, faith-aqidah (belief) problems and their influence to the Islamic World and society. In spite of the fact that nowadays, the Islam Madhhabs History is important, the studies in this realm are not as popular as we would like to. However, there are some works on it, for example, the article of Turar Tugeluly and Batyrbek Turganbekuly called "Madhhab cognition", of Smail Seitbekov "The History of Madhhabs", of Sabri Hizmetli "The History of Madhhabs" and etc. The main reason of the separation of Muslim Ummah after the death of the Prophet of Islam is the emergence of different opinions and views of faith. The Hadith about the divide of Ummah for seventy three is also discussed in this work.

Key words: Islam, Sunnat, madhhab, stream, direction, hadith, faith.

Кіріспе

«Тарих өткенімен жасампаз келеді» демекші, өткен кезең мен қазіргі уақытта қоғамда белең алған түрлі пікірлер астарында саяси және басқа да мақсаттардың болғанын аңғаруға болады. Осы себепті Ислам Мазхабтары Тарихы ғылымы, саяси астары бар жат идеологиялардың негізгі мақсаттарын, олардың ұстанымдарын, қоғамға түрлі іріткі салу бағыттарын және олардың сенімін (ақидасын) анықтайтын ғылым саласы [1, 56]. Ислам мазхабтар тарихының басты қайнар көздері болған, алғашқы ғалымдардың жазған еңбектерін пайдалану, әр-бір Ислам Мазхабтары Тарихы ғылымы саласында жүрген білім адамы үшін негізгі еңбектер болып саналады.

Бұл еңбектер негізінен һижри III-ші ғасырдан бастау алады. Өйткені бұл ғасырға дейінгі еңбектердің жарық көрмеуінің бірнеше факторлары бар. Олар:

1. Алғашқы еңбектердің сақталмай жоғалуы.
2. Жаулаушылық соғыс кезеңдерінде көптеген еңбектердің жағылып кетуі.
3. Мазхаб фанатизмінен шыға алмаған кейбір ғалымдардың мазхабтарға тиесілі еңбектердің өздерінің көзқарастарына қарай бұрмалап, өзгертулер енгізуі.
4. Кітаптарды бір қалыпқа келтіріп, оларды реттеп бір жүйеге түсіреміз деулерімен алғашқы еңбектерге салғырт қарауы нәтижесі, негізгі еңбектердің ұмытылуына әкеп соғуы [2].

Бұл тақырыпқа байланысты түрік ғалымы, профессор Этхем Рухи Фылалы былай дейді:

«Мазхабтардың алғашқы бастау алған кезеңін, олардың таратушылары жайындағы еңбектері қазіргі кезеңге жетпеулері себепті, мазхабтардың сенімдерін, олардың көзқарастарын, ағымдарға бөлінулерін III-IV ғасырларда жазылған еңбектерге сүйенуден басқа амалымыз жоқ» [3].

Мазхабтар тарихының негізгі классикалық еңбектері және жетпіс үш ағымға бөлінуі жайындағы хадис

Алғашқы дәуір мазхабтар тарихын жазғандар, Ислам ағымдарының саны жайындағы мағлұмат Тирмизиде (ө.һ.279/м.892), Ибн Мәжеде (ө.һ.273/м.886) және Әбу Дәудте (ө.һ.275/м.888) келтірілген хадиске сүйенеді. Бұл хадисте Яхудиелер жетпіс бір, Христиандар жетпіс екі ағымға бөлініп, мұсылмандардың жетпіс үш ағымға бөлінетіндігі айтылған. Тек қана ішінен біреуінің жәннәтқа кіріп, қалған жетпіс екісінің жәхәннәмға кететіндігі айтылған. Бұл хадис жайында Ислам тарихында белгілі болғандай, қаншама ғалымдар өз сөздерінде, еңбектерінде дәлел ретінде пайдаланғандығын білудеміз. Осы хадис тұсында, Ислам хадисшілері арасында түрлі пікірлердің айтылғаны да белгілі. Бұл ғалымдардың өз еңбектерінде бұл хадисті негіз етіп алғандары да бар. Бірақ кейбір ғалымдар мазхабтарға байланысты жазған еңбектерінде «73 хадисіне» мүлдем тоқталмаған. Бұл хадисті негіз етіп алған Ислам білім адамдары, өз дәуірінде орын алған барлық мазхабтарды еңбектеріне қамти отырып, хадистегі көрсетілген санына толтыруға тырысқан. Бірақ Мазхабтар тарихы жазушыларының барлығы осындай әдіснама

ұстанды деп айту қате. Өйткені кейбіреуінің еңбектерінде бұл хадисті негіз етіп алмағандары да баршылық.

Үмметтің жетпіс үшке бөлінуі жайында Тирмизиде мәлім етілген хадиске сүйене отырып, Мазхабтар тарихы ғылымында еңбектер жазған ғалымдарды үш топқа бөліп қарастыруға болады.

«Жетпіс үшке бөліну» хадисі жайында ешбір мәселе қозғамаған. Бұларға, Әшари «Мақалату-л-Исламиин» және Имам Фахриддин Рази (ө.һ.606/м.1209) «Итикадату Фиракил-Муслимин уа Мушрикин» атты еңбектерін айтуға болады.

Бұл хадис жайында мәліметтер беріп, хадистің сахих болмағандығын айтушылар. Бұларға, Ибн Хазм «әл-Фисәл» еңбегі атап өтуге болады.

Ал бұл топтағылар, «Жетпіс үшке бөліну» хадисін сахих деп қабылдайтындар. Бұларға, Әбу Мути ән-Насәфидің «Китабу-р-Ред», Багдадидің «Әл-Фарк», Әбу Музаффер Исфираинидің «Әт-Тәбсир» еңбектерін айтамыз. Бұл ғалымдар өз еңбектерінде үмметтің жетпіс үшке бөліну процесін негізге алған [4,6 б].¹

Мухаммед Захид Кәусәри де, өз мақаласында бұл мәселені әртүрлі жағынан талқылауда. Кәусәри бұл мақаласындағы ерекшелігі, «жетпіс екісі жәһәннәмдә, біреуі жәннәттә» хадисінің мәшһур (*атақты, белгілі*) болуына қарамай, иснад (*тізбек*) жағынан мықты болғаны «жетпіс екісі жәннәттә, біреуі жәһәннәмдә» хадисін сенімдірек етіп көрсетуде. Сонымен қатар хадистің сахих болуы және болмауы турасында ғалымдар арасында бұрыннан талқыланып келе жатқан мәселенің бірі екенін атап өтуде [5, 112-115 б].

2. Ислам мазхабтары тарихының ғалымдары және мазхабтар тарихына байланысты жазылған еңбектері

2.1. Әбу Мути Мәкхул ән-Насәфи

Дәстүрлі Ханафи-Матруди бағытының ғалымы Әбу Мути ән-Насәфи, Ислам әлемінде фикх ғалымы, кәләм ғаламы, хадис ғалымы және хафыз ретінде танылуда. Тарихи деректерде Насәфидің өмірі жайында мағлұмат жоқтың қасы. Оның Самарқант пен Сейхунның арасында Насәф өңірінде өмір сүргендігін және атақты, абыройлы жанұядан шыққандығы жайында мәліметтер берілген [6].

Әбу Мути Насәфидің «Китабу-р-Ред ʿалә-л-Әһуа уә-л-Бидаъ» (*Нәпсі қалауларына және бүлікшілерге берілген жауап кітабы*) атты еңбегі, 73 ағымға бөліну хадисін негізге алынып

жазылған. Бұл еңбектің кіріспе бөлімінде кітапты жазу мақсатын және сол кезде қоғамда орын алған бүлік шығарушыларды атап көрсеткен.

2.2. Әбу Хасан әл-Әшари

Әһли Сүннет уә-л-Жәмәат және кәләмшы ғалымдардың көсемі, жетекшісі деп айтуға болады. Хижри 260 жылы, миләди жыл санауы бойынша 874 жылында Басра аумағында дүниеге келеді [7, 2976]. Мүтәзәли өкілі Әли Жуббайдың алғашқы шәкірттерінен саналады. 40 жыл Мүтәзәли болған Әбу Хасан әл-Әшари, Мүтәзәлилердің де имамы (*көсемі*) болған кезеңінде, кейбір мәліметтер бойынша 15 күн, кейбірінде 40 күн үйінен сыртқа шықпаған, адамдардың көзіне көрінбеген. Кейіннен мешітке барып, мінберге шығып: «Әй адамдар, сендерден осынша уақыт бөлек болдым, ойландым және дәлелдерді бір-бірімен салыстырдым. Ешқайсысы менің таңдауыма жанаспады. Алладан маған жол көрсетуін сұрадым. Алла да маған жол көрсетті. Жазған кітаптарымдағы сенген әр нәрсеменен бас тартамын, үстімдегі көйлегімді шешкенім сияқты, бұл сенімнен шықтым» – деп, үстіндегі көйлегін шешіп тастайды. Мүтәзәлиден шығып Әһли Сүннет жолына түседі [8, 146-147 б].

Әшариді Мәлики мазхабында деушілердің қателесетіндігін, оның Шафи мазхабында болғандығын Субки (ө.һ.771/м.1369) дәлел-дәйектерімен көрсетуде [9, 248 б]. Хижри 324 жылы, миләди жыл санауы бойынша 936 жылы Бағдатта дүниеден өткен. Әшаридің 300-ден аса еңбектері болған. Бірақ мазхабтарға байланысты жазылған кітабы Ислам Мазхабтары атты еңбегі. Бұл еңбектің толықтай аты, «Мақалату-л-Исламиин уа-Хтилафул Мусаллин» (*Ислам мазхабтары және мұсылмандар арасындағы қайшылық*) деп аталады. Бұл еңбекті ұзақ зерттеген неміс зерттеушісі Хелмут Риттер «ән-Наширату-л-Исламие ли Жемииети-л-Мустәшрикин әл-Әлманиие» атты еңбегін жазып 1980 жылы Виспаденде жариялады.

Әшәри бұл еңбегінде ұстанған бағыты диалектикалық әдістемені пайдаланбай, керісінше объективтік таным көрсете білген. Бұны Әшәридің ұстанған әдісінен көрудеміз. Еңбегінде жазған ағымдардың көзқарастарын, олардың басшы көсемдерін сынамаған. Тек қана өзінің бұл сенімдерге қосылмайтындығын білдірген.

2.3. Хасан бин Муса ән-Нәубахти

Әбу Мухаммед Хасан бин Муса Хижри жыл санауы бойынша III ғасырдың орталарында дүниеге келген. Нәубахт² өте атақты жанұялардан бірі болып, жұлдыз ілімдерін

зерттеумен шұғылданған. Нәубахтидің атасы Нәубахт, жұлдыз ілімін зертеушілердің ішінде ең атақтысы болып, Әмәуилердің соңымен Аббасилердің құрылған кезеңдерінде өмір сүрген. Парсылардан болған Нәубахти, Аббасилер халифасы Мансурға жақын болған. Сонымен қатар Бағдат қаласының құрылыс жоспарында халифаға жәрдемші болған. Абырой-атаққа ие болған бұл жанұя, жұлдыз іліміне қатысты кітаптарды арабшаға аударып, онымен қоса философияға байланысты көптеген салалардағы парсы тілінде жазылған кітаптарды араб тіліне аударған. Әбу Мухаммед Нәубахти кәләмші және философ қатарларында орын ала отырып, Шииттердің Имамие мазхабынан саналады [10, 2486].

Брокелманның Бағдат Шииттерінің ең атақты кәләмшісі ретінде танытқан Нәубахтидің қайтыс болған жылы нақты білінбеуде. Бірақ Шейх әт-Туси (ө.х. 361/м.971), Нәджәши (ө.х. 451/м.1059) және Аллама Хилли (ө.х.727/м.1326) секілді Шиит ғалымдары оның һижри 300, миләди 912 жылдары дүниеден өткенін көрсеткен.

Нәубахтидің 44-ке жуық еңбегі болған. Бірақ қазіргі кезеңге тек Фираку-ш-Шиа еңбегі ғана жеткен. Бұл еңбекті алғашқы жарыққа шығарған Хилмут Риттер.

2.4. Әбу-л-Хусейн Малати

Мұхаммед бин Ахмед бин Абдурахман Әбу-л-Хусейн әл-Малати әл-Асқалани әт-Тараифи жайында мағлұмат аз кедесуде. Шафи фикхшыларынан саналып, Малатия қаласында дүниеге келген. Асқалани өлкесінде орналасып, осы жерде һижри жыл санауы бойынша 377, миләди 987 жылы дүниеден өткен. Фикх және басқа да салаларда көптеген еңбектер қалдырған.

Малатидің мазхабтар тарихына байланысты жазылған еңбегі «әт-Тәнбих уә Рәдд» (*ескеру және жауап*) деп талады. Еңбектің атынан белгілі болғандай, автор өз мазхабынан басқа мазхабтарды бүлікші, адасушылықта деп көрсеткен. Осылайша бұл еңбек, қарсыластарының немесе басқа ағымдардың сенімдерін жоққа шығару үшін жазылғаны анық. Бұл еңбектің белгілі болған бір нұсқасы, Захид Кәусаридің басып шығарып жариялаған еңбегі.

2.5. Абдулкахир әл-Бағдади

Атақты Әшәри кәләмшысы, Шафи фикхшысы және математика ғалымы, толық аты: Әбу Мансур Абдулкахир бин Тахир бин Мухаммед бин Абдулла әл-Бағдади әт-Тәмими әл-Исфериани деп аталауда.

Бағдади Әһли Сүннет мазхабына толықтай берілген Ислам ғалымдарының бірі. Бағдат

қаласында дүниеге келіп, сол жерде балалық шағы өтеді. Бағдади балалық шағында өзінің өсіп-өнген жерінен, Нишапурға көшіп келіп, сол жерге қоныстанады. Кейін ол жердегі соғыстар нәтижесінде, ол жерден де көшуге мәжбүр болып, Исферианға орналасады. Осы жерде Әбу Исхақ әл-Исфериан атты фикх ғалымының сабағына қатысып, оның алдыңғы қатардағы шәкірттерінің бірі болады. Исфериан дүниеден өткеннен кейін, оның орнына дәріс береді. Бағдади Исфериан жерінде атақты мұғалімдерден болып, сол жерде һижри 429 жылы, миләди 1037 жылы дүниеден өтеді.

Бағдади көптеген ғылым салаларын меңгерген ғалымдардың бірі. Солардың ішінде фикх, әдістеме (*методика*), әдебиет, араб тілі грамматикасы және математика ғылымын жоғары дәрежеде білетін. Фахреддин Рази (һ.606/м.1209) егер Бағдади тек қана математика ғылымында жазған еңбегі болса оған жетер еді. Он жеті түрлі ғылым саласын жетік жоғары дәрежеде меңгерген. Сонымен қатар хадис саласының дамуына материалдық көмек көрсеткен.

Бағдадидің «Фарқ бәйнә-л-Фирақ» (*Мазхабтар Арасындағы Қайшылық*) атты еңбегі, Ислам әлемінде кеңінен танылған еңбектер қатарына жатады. Бұл еңбектің Мазхабтар тарихы саласында орасан үлкен орынға ие деп айтуға болады.

2.6. Ибн Хазм

Ибн Хазм 384 жылы Андалусияның шығыс аумағында Кардовада дүниеге келеді. Хадис және Фикх ғалымы. Ибн Хазм алғашында Шафи мазхабында болады. Кейіннен Захири мазхабына өтіп, Захири мазхабын әрі қарай жүйелендіреді. Көптеген ғылым саласын жетік білген.

Фикх және хадис саласынан бөлек, логика, медицина және әдебиет салаларымен де айналысқан. Медицинаға байланысты еңбектер жазған. Тарихта, баласы Әбу Рафи әл-Фазл, қолында әкесіне тиесілі 400 томға жуық қолжазбалары бар болғанын білдірген.

Өзінен алдыңғы ғалымдарды және замандас ғалымдарды қатты сынға алған. Ғалымдарды сынға алған Ибн Хазм, ғалымдардың ашуызаларына тиді. Ғалымдар Ибн Хазмға Сұлтандарды қарсы қойып, халықты да оған жақындамауларын, оны тындамауларын айтқан. Осылайша барлық ғалымдарды сынға алушы Ибн Хазм һижри жыл санауы бойынша 456, миләди 1064 жылы дүниеден өтеді.

Ибн Хазм, мазхабтарға байланысты «әл-Фасл» атты бес томдық еңбегін жазған. Бұл еңбектің толық аты «Әл-Фасл (*немесе Фисаль деп те аталады*) фи-л-Миләл уә-н-Нихал»

(діндерге және мазхабтарға байланысты еңбек) деп аталады.

2.7. Әбу Музаффер әл-Исфәрәйни

Толық аты Шахфур бин Тахир бин Мухаммед әл-Исфираини. Әшари ғалымдарынан болып саналады. Шафи мазхабын ұстанушы. Фихх ғалымы және тәпсір ғалымы болып табылады. Тәпсір және методика ғылымында еңбектері бар. Ғылым үйрену үшін көптеген сапарларға шыққан. Бағдадимен туыстық байланысының болғаны жайында деректер де кездесуде. Низамулмулк Исфираиниға Туста дәріс беруі үшін орын береді. Сол жерде көптеген шәкірттер тәрбиелейді. Әбу Музаффер әл-Исфәрәйни хижри 471, миләди 1078 жылы Туста қайтыс болады.

Исфираинидің еңбегінің толықтай аты «әт-Тәбсир фи-д-Дин уә Тәмизу-л-Фирақи-н-Нәжиәти ғани-л-Халиқин» (Діннің негізі және тура жолдағы бағыттардың басқалардан ерекшеленуі) деп аталады.

Исфираинидің «әт-Тәбсир» еңбегі Бағдадидің «әл-Фарқ» еңбегімен салыстырсақ, екі еңбектің бір-біріне ұқсастығын және қарастырған тақырыптары, ұстанған әдістерінің де бір екенін аңғаруға болады.

2.8. Әбу-л-Фәтх Әбдулкәрим Шахристани

Әбу-л-Фәтх Мухаммед бин Әбу Қасым Әбдулкәрим бин Әбу Бәкір Ахмед әш-Шахристани деректер бойынша 469 жылы Хорасанның солтүстігінде Шахристан өңірінде дүниеге келеді.

Туған өлкесінде көптеген ғылым салаларын меңгеріп, араб тілі, әдебиет, математика және логика сияқты білімдерін жете меңгереді. Білімін толықтыру мақсатында сапарға шығып, көптеген өңірлерге барып сол жердің жергілікті ғалымдарынан білім алады. Бағдадта Низамия атты медреседе сабақ береді. Кейін Хорасанға барып, сол жерде Сұлтан Санжардың уәзірі Әбу Қасым Мухаммед бин Музаффердің (ө.һ.530/м.1135) қызметіне тағайындалады. Бұл жерде он

екі жыл қызмет атқарады. Кейін Тирмиз өңіріне барып, соңында туған өлкесі Шахристан өңіріне оралып, сол жерде дүниеден өтеді.

Шахристанидің «әл-Миләл уә-н-Нихал» (дін және сенім) атты еңбегі, мазхабтар тарихы саласында аса маңызды орынға ие. Шахристани «әл-Миләл» еңбегінің алғашқы кіріспе бөлімінде былай дейді: «Бұл кітапты жазу барысында өзіме мынадай шарт қойдым. Әр ағымның көзқарасын, сол еңбектерінде қалай жазылған болса, тура сол қалпында жазуды жөн көрдім. Дұрыс және бұрыс болған бағыттың жалғандығын бөліп көрсетпей, ақиқатты жалғаннан бөлмей қарастырдым. Негізгі ақиқатты іздегендерге дұрыстықтың нұры көрініп тұрады. Тура жолға салушы тек Алла» деп өзінің ұстанған бағытын айқындайды [11, 22 б].

Қорытынды

«Жетпіс үш» бағытқа бөліну жайындағы хадис, қазіргі таңда қоғамда кеңінен қолданыста жүрген хадистердің бірі. Осы мақалада көрсетілгендей, қазіргі кезде де Ислам ғалымдарының арасында бұл хадисті дұрыс деп қабылдаушылардың бар болғаны секілді, мүлдем мойындамайтындары да баршылық.

Мақаламызда көрсеткен ғалымдар және олардың еңбектері, хижри III ғасырдан бергі кезендерді қамтиды. Қазіргі кезеңде Ислам Мазхабтар Тарихы саласы Қазақстан аумағында жас салалардың бірі болып табылады. Мақалада көрсетілгендей, әрбір ғалымның еңбек жазуда өз әдіс-тәсілдерінің болғандығын көрудеміз. «Жетпіс үш» бағытқа бөліну хадисін кейбір ғалымдар қабылдаса, кейбірі бұл жайында мүлдем ешбір мағлұмат берместен, Ислам дінінде бөлініп шыққан бағыттарды көрсетуде. Мақалада көрсетілген ғалымдардың еңбектері, қазіргі кезде Ислам Мазхабтар Тарихы саласында еңбек жазушыларға, бұл еңбектер осы саланың негізгі қайнар көзі деп айтуға болады.

Әдебиеттер

- 1 Түгелұлы Т., Тұрғанбекұлы Б. «Мазхаб Туралы Таным». – Алматы, 2011. – 5 б.
- 2 Хелмут Ритгер, «Мукаддиматун-Нашр», Мақалату-л-Исламин, ен-Наширату-л-Исламин лижеминети-л-Мусташиркин ел-Елмание, Wiesbaden 1980.
- 3 Этхем Рухи Фылары. «Мазхабтар арасындағы айырмашылықтар». – Стамбул, 1991.
- 4 Мухаммед Мухиддин Абдулахамид, «Мукаддимәту-н-Нашир», «Әл-Фарқ бәйнә-л-Фирақ, Әл Мәктәбәту-л-Асриие. – Бәйрут, 1993. – 6 б.
- 5 Мухаммед Захид Кәусари, «Мукаддимәту-л-Кәусәри», Дару-с-Суреина. – Дамаск Бәйрут, 1997. – 112-115 б.
- 6 Иляс Үзүм, «Әбу Мути Мәкхул ән – Насәфи». [http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=320570].
- 7 Сейтбеков Смайыл. «Мазхабтар Тарихы». – Алматы: «Көкжиек» баспасы, 2012. – 297 б.

- 8 Тажуддин Әбу Наср Субки, «Табакату-ш-Шафииати-л-Кубра, Дару-л-Марифе, Бэйрут, II том. – 146-147 б.
- 9 Әшәри, «Мақалату-л-Исламин». – 1 б.
- 10 Шахристани, «Әл-Миләл уә-н-Нихал». Мазмұндама: Әмир Али Мәхнә-Али Хасан Фаур, Дару-л-Марифә, Бэйрут. – 1980. – 22 б.

References

- 1 Tugeluly T., Turganbekuly B., «Mazhab Turaly Tanym». – Almaty. – 2011, 5 b.
- 2 Helmut Ritter, “Mukaddimetü’n-Nâşir”, Makâlâtü’l-İslâmiyyîn, en-Neşerâtü’l-İslâmiyye licem’iyyeti’l-Müsteşrikin el-Elmâniyye, Wiesbaden 1980.
- 3 Ethem Ruhi Fıġlalı, Mezhepler Arasındaki Farklar (el-Fark beyne’l-Fırak), İstanbul 1991.
- 4 Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, “Mukaddimetü’n-Nâşir”, El-Fark beyne’l-Fırak, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut 1993.
- 5 Muhammed Zâhid Kevserî, Mukaddimâtü’l-Kevserî, Dâru’s-Süreyyâ, Dimeşk-Beyrut 1997.
- 6 Иляс Үзүм, «Әбу Мути Мәкхул ән – Насәфи». <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=32057>
- 7 Seitbek Smalyl, Mazhabtar Tarihy, Kоқjiiyek baspasy. – Almaty. – 2012. 297 b.
- 8 Tâcüddîn Ebû Nasr Sübkî, Tabakâtü’ş-Şâfiyyeti’l-Kübrâ, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1987
- 9 Eş’arî, Makâlâtü’l-İslâmiyyîn.
- 10 Şhrestânî, el-Milel ve’n-Nihal, Beyrut, 1980.